

Prof. dr. Izet ŠABOTIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

E-mail: sabota_tuzla@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-6514-8618

Stručni rad/Professional article

UDK/UDC: 94:314:355.4(497.6 Bosansko podrinje)"1991/2013"

Selimović S. (049.3)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2022.5.8.447>

Sead Selimović, UBIJENI I PROTJERANI: Promjene u etničkoj strukturi stanovništva Bosanskog podrinja od 1991. do 2013. godine pod uticajem rata protiv Bosne i Hercegovine, Centar za istraživanje moderne i savremene historije Tuzla, Tuzla 2022, 446 str.

Sadržaji vezani za demografske promjene u Bosni i Hercegovini u vremenu od disolucije Jugoslavije do danas su rijetkost. Zato svako pojavljivanje ovakvih knjiga je važno iz više razloga. Demografska slika nekog prostora daje nam prilično jasnu sliku ukupnog stanja i prilika o istom. Stoga smatram ovu knjigu važnom, posebno zbog činjenice što se ista odnosi na pregled demografskog stanja Bosanskog podrinja u jednom historijski važnom vremenu, kakvo je ono od 1991. do 2013. godine. Ratna dešavanja (1992-1995) u Bosni i Hercegovini su potpuno uticala na ogromne demografske promjene u Bosni i Hercegovini i Bosanskom podrinju. Naime, jedan od važnih ciljeva u velikodržavnom srpskom projektu bio je brisanje Drine kao granice između srpskog naroda. Kako bi ostvarili taj svoj cilj, neophodno je bilo „očistiti“ Bosansko podrinje od Bošnjaka.

Taj projekat ima svoju historijsku pozadinu, zasnovanu na velikodržavnim projektima počev od Garašinovog „Načrtanija“, Moljevićeve „Homogene Srbije“, do Memomarduma SANU iz 1986. godine, koji je predstavljao političko-vojnu osnovu za stvaranje velike Srbije 90-ih godina 20. stoljeća. U realizaciji svih tih projekata Bosansko podrinje je predstavljalo ključnu, važnu tačku, te su u brojnim kriznim događajima ovaj prostor i Bošnjaci bili na udaru velikodržavne srpske politike. To je uticalo da bošnjačko stanovništvo strada i bude desetkovano u raznim kriznim periodima, poput: Ustanka u Bosni (1875-1878), Prvog svjetskog rata (1914-1918) i Drugog svjetskog rata (1941-1945). Tako je bilo i u vremenu agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995), kada se Bosansko podrinje prvo našlo na udaru agresora.

U Bosanskom podrinju su načinjeni prvi zločini nad Bošnjacima, osnovani prvi logori za Bošnjake, počinjena prva etnička čišćenja progonom Bošnjaka, te počinjen genocid nad Bošnjacima Srebrenice i drugih podrinjskih mjesta. Sve to je imalo odraza na promjenu demografske slike ovog područja, a što je odredilo ukupna društvena i privredna kretanja na istom, od 90-ih godina 20. stoljeća do danas.

Na navedenu historijsku problematiku se odnosi sadržaj ove knjige, pri čemu je s razlogom uzeta vremenska granica, omeđena popisima stanovništva iz 1991. i 2013. godine. Riječ je o veoma obimnom sadržaju koji je obuhvatio brojna pitanja demografskog i historijskog karaktera, koja se odnose na navedeni vremenski period. U početnom dijelu knjige, nakon *Predgovora*, *Uvoda* i *Osvrta na izvore i literaturu*, u rezimiranoj formi obrađeno je historijsko pitanje: *Bosansko podrinje do 1991. godine*. U ovom poglavlju dat je rezimiran historijski pregled događaja vezanih za ovo područje, počev od antičkog doba, do perioda socijalističke Jugoslavije. Ovo poglavlje nam pomaže da bolje razumijemo brojne historijske procese i događaje koji su Bosanskom podrinju dali odrednicu važnog područja, koje se nalazilo, i još uvijek nalazi, na dodiru različitih civilizacija i važnih historijskih razdjelnica, koje su određivale historijski hod, ne samomo Bosanskom podrinju i Bosni i Hercegovini, već i širem regionu.

S poglavljem: *Bijeljina od 1991. do 1913. godine-promjene u etničkoj strukturistanovništva*, u knjizi se započinje sa obradom postavljenog tematskog naslovnog pitanja. U ovom poglavlju obrađeno je više sadržajnih segmenata, koje se odnose na praćenje demografskih, ali i historijskih kretanja na ovom području u navedenom periodu. To je pomoglo u stvartanju što potpunije uzročno-posljedične slike o ukupnim prilikama i krajnim ishodima demografskih kretanja na ovom području. Obradom u knjizi brojnih pitanja, poput *Bijeljina od 1991. do 1995*, *Rat protiv Republike Bosne i Hercegovine*, *Etnička struktura*

stanovništva Bijeljine 1991. godine, Pripreme za okupaciju Bosanskog podrinja, Abdulah Kovačević: prva žrtva velikosrpske politike u sjeveroistočnoj Bosni, Zauzimanje Bijeljine, ratni zločini i etničko čišćenje, rušenje bijeljinskih džamija, Žrtve rata u Bijeljini u brojkama, ukazuje se na isprepletanost i složenost vremena na koje se ista odnose. To je vrijeme agresije, koje je Bijeljini donijelo brojne promjene, koje su posljedično djelovale po Bošnjake i drugo nesrpsko stanovništvo. U posebnom poglavlju, obrađene su prilike u Bijeljini od 1996. do 2013. godine. Tako su u sklopu ovog podpoglavlja obrađena slijedeća pitanja: *kraj rata i povratak prognanih, etnička struktura stanovništva Bijeljine 2013. godine i naselja općine Bijeljina 2013. godine*. Kroz obradu navedenih pitanja, korištenjem relevantne literature i značajnog broja historijskih izvora prvoga reda, postavkom i analizom velikog broja preglednih tabela i statističkih podataka, predloženi su važni pokazatelji, koji se odnose na ovaj period bijeljinske prošlosti sa akcentom na posljedice demografskih promjena uzrokovanih agresijom na Bosnu i Hercegovinu. Ovaj sadržaj najbolje ukazuje na posljedice etničkog čišćenja-progon Bošnjaka, te posljedice brojnih zločina i gonocida nad Bošnjacima Srebrenice. Sve to je imalo krucijalni uticaj na demografske promjene, sagledane u velikom debalansu bošnjačke etničke komponente, koja je svedena na ovom prostoru na jedva održivi minimum. S druge strane, uporedo tim procesima, značajno je ojačan srpski nacionalni element, smišljenim i organiziranim doseljavanjem srpskog stanovništva iz raznih dijelova Bosne i Hercegovine i Hrvatske u toku i nakon rata. Sadržaji u knjizi ukazuju, da je riječ o jasno osmišljenim i planiranim procesima, koji su bili sastavnim dijelom velikokodržavne politike Srbije, koja se provodila na ovom prostoru u vremenu od 90-ih godina 20 stoljeća, pa sve do danas.

Slična, ili identična tematika vezana je za demografska kretanja na cijelom području Bosanskog podrinja, odnosno slijedećih opština: Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Vlasenica, Rogatica, Višegrad, Čajniče, Foča i Goražde, gdje je bošnjačko stanovništvo do 90-ih godina 20. stoljeća bilo u većini. O svim ovim opštinama doneseni su brojni pokazatelji koji govore o uticaju ratnih prilika na demografska kretanja, kada se bošnjačko stanovništvo našlo na udaru agresorskih snaga. Demografske promjene su rezultat brutalne agresije, brojnih zločina nad civilnim stanovništvom na ovom području, etničkog čišćenja i počinjenog genocida nad Bošnjacima Srebrenice i drugih podrinjskih opština.

Spravom je autor u knjizi, nešto više pažnje posvetio demografskim prilikama u Srebrenice, mjestu gdje je nad Bošnjacima počinjen genocid, najveći zločin na području Evrope nakon Drugog svjetskog rata. Između ostalog, tretirana su brojna pitanja koja nam daju jasnu sliku o prilikama u Srebrenici, te posljedicama počinjenih zločina i genocida nad Bošnjacima. Kroz tretirana pitanja: *Srebrenica „sigurnosna zona UN“, cilj vojske RS: genocid nad Bošnjacima Srebrenice, Operacija Krivaja 95, velike sile: nečasna uloga u srebrenici, Svjedoci zločina u potočarima, Progoni i ubistva civilnog stanovništva, Put smrti: zarobljavanje, zatvaranje, ubijanje, ubistvo Bošnjaka u: Branjevu, Pilici, Kozluku*, jasno je ukazano na razmjere i posljedice genocida nad

Bošnjacima Srebrenice. U sadržajnom pogledu, kroz podpoglavlje *Srebrenica nakon genocida nad Bošnjacima*, tretirana su pitanja vezana za povratak prognanih, prvom ukupu žrtava genocida, presudama za genocid nad Bošnjacima Srebrenice, etničkoj strukturi stanovništva Srebrenice 2013., te je na kraju dat detaljan pregled stanja stanovništva Srebrenice po naseljima po popisu iz 2013. godine. O svim ovim pitanjima dato je jako puno podataka i važnih činjenica, koje nam pomažu da bolje razumijemo sve ono što se događalo na ovom području u navedenom periodu, a što je dovelo do značajnih demografskih promjena na štetu bošnjačke etničke komponente.

Knjiga, vrlo jasno kroz prezentovane sadržaje ukazuje, da su demografske promjene nastale u vremenu od 1991. do 2013. godine, rezultat planiranih i organiziranih ratnih i političkih ciljeva, sadržanih u izvršenoj agresije na državu Bosnu i Hercegovinu, te obstrukciji povratka prognanog stanovništva na svoja ognjišta. Ukazano je da je cilj bio uništenje suverene i nezavisne države Bosne i Hercegovine i Bošnjaka kao naroda, a kako bi se provela velikodržavna srpska politika i stvorila paradržavna tvorevina Srpska Republika Bosna i Hercegovina. Jedan od najvažnijih strateških ciljeva srpske nacionalističke ideologije, politike i prakse je bilo zaposijedanje Bosanskog podrinje, kao važnog geopolitičkog prostora, po kome rijeka Drina predstavlja kičmu spajanja teritorija istočne Bosne s Republikom Srbijom.

U knjizi je ukazano, koliko je Bosansko podrinje bilo za agresora strateški važno područje, što je rezultiralo brutalnom agresijom u kojoj su počinjeni najstrašniji zločini, organizirani logori za nesrpsko stanovništvo, ubijani civili, izvršena monstruoza sistematska silovanja, mosovno protjerani nesrbi civili, uništeni privredni subjekti te porušeni islamski vjerski objekti. Krajnji ishod ovako brutalne agresije su ogromne promjena etničke strukture stanovništva ovog područja. Demografske promjene su odredile dalju sudbinu i perspektivu Bosanskog podrinja i Bošnjaka. Vlasti u RS su učinile sve opstruirajući povratak Bošnjaka na ovom području. Mali broj Bošnjaka povratnika je diskriminisan na razne načine. Onemogućeno im je zapošljavanje u javnom sektoru, zastrašivani su, onemogućeno im je obrazovanje u skladu sa ustavnim rješenjima, uz otvoreno negiranje Bosanskog jezika i nacionalnog identiteta Bošnjaka.

Sadržaji u knjizi potvrđuju, da se sve radilo sistematski i smišljeno i da iza svega stoje iste one politike koje su izvršile agresiju na Bosnu i Hercegovinu. To je dodano imalo odraza na stvaranje nepovoljne demografske slike, koja ukazuje da je bošnjačka populacija u navedenom vremenu desetkovana. Znajući da je demografija osnov i temelj za razvoj jednog društva, države i naroda, može se kazati da su ratni i poratni događaji posljedični uticali na demografsku sliku Bosanskog podrinja, koje je u velikoj mjeri ostalo bez bošnjačke populacije, koja je do 90-ih godina 20. stoljeća bila najbrojnija nacionalna komponenta na ovom području. Političke snage u manjem bosanskohercegovačkom entitetu RS, čine sve, da stanje u Bosanskom podrinju, koje je rezultat ratnih dešavanja, ostane nepromijenjeno.

Knjiga *UBIJENI I PROTJERANI: Promjene u etničkoj strukturi Bosanskog podrinja od 1991. do 2013. godine pod uticajem rata protiv Bosne i Hercegovine*, je jedno sadržajno i dobro strukturirano historiografsko štivo, sa dobrim tematskim rasporedom unutar kojeg su tretirana brojna pitanja vezana za historijska i demografska kretanja na području Bosanskog podrinja u navedenom vremenu. Dobrim metodološkim pristupom, kroz komparaciju podataka, putem velikog broja tabelarnih pregleda vezanih za popise iz 1991. i 2013. godine, autor je činjenično, analitično i pregledno ukazao na uzroke, tok i posljedice demografskih kretanja na području Bosnakaog podrinja. Ova knjiga je od izuzetne važnosti za bolje poznavanje ne samom demografskih, već i ukupnih prilika na području Bosanskog podrinja. Sadržaji u knjizi jasno potvrđuju karakter rata-agresije na Bosnu i Hercegovinu, gdje je Bosnako podrinje predstavljalo jedan od najvažnijih strateških ciljeva agresora. Zbog važnosti teme, brojnih iznesenih činjenica, načina interpretacije problematike, knjiga predstavlja nezaobilazan sadržaj u tretiranju ovog perioda bosanskohercegovačke prošlosti, te posebno prošlosti Bosanskog podrinja. Ovom knjigom je dat značajan doprinos razvoju bosanskohercegovačke historiografije novijeg vremena.